Onkel Jørgens Krig

Højbjerg, januar 2025
Jens Rasmussen

Forsidebillede: Martha Bruun, siddende med Jørgen Mortensen bagest, Peter forrest og Hans i midten. Sandsynligvis fra 1915.

Hvem er onkel Jørgen?

Onkel Jørgen var min mors morbror (dette for at være konkret, for i Sønderjylland brugte man ikke morbror, farbror, faster og moster – det var altid onkel og tante). Han blev født i 1880 af min oldemor, Marie Eline, som var gift med Peter Petersen Mortensen, helten fra Rødding og Dybbøl som jeg har skrevet om i anden sammenhæng.

Min bedstemor Mette Marie (mormor) var i 1880 tre år gammel, og året før Jørgen blev født, blev hans bror Nis født. Om Jørgens opvækst ved jeg ingenting, men hans far havde både landbrug, krovirksomhed (Slukefter kro) og høkeri (købmandsforretning) på den samme gård umiddelbart øst for den nuværende Slukefter kro. De tre virksomheder blev delt op i tre ejendomme: På den hidtidige gård forblev landbruget, krovirksomheden flyttede til en nyopført kro, og købmandsforretningen flyttede over på den anden side af vejen. De tre børn fik så hver deres del: Mette Marie drev kroen med sin mand, August Jochimsen, Nis drev gården videre, og Jørgen blev købmand i Vedsted.

Jørgen blev gift i 1909 med Martha Bruun fra Ustrup der som han selv kom fra en meget dansksindet familie. De fik tre drenge: Peter i 1910, Hans i 1914 og Jørgen i 1920. De to førstnævnte blev købmænd som deres far, Peter i Vedsted og Hans i Jyndevad ved den senere grænse. Den yngste, Jørgen, overtog gården efter sin onkel Nis der døde som ungkarl uden børn.

Krigen

Da Første Verdenskrig brød ud i august 1914, var onkel Jørgen (herefter Jørgen) familiefar med to børn hvoraf den ene var tre måneder gammel. Han var på det tidspunkt 33 år gammel, dvs. over den alder hvor man kunne forvente at blive taget som soldat. Han havde sandsynligvis ikke været værnepligtig soldat, og det er først i 1916 at det tyske rige havde mistet så mange soldater at man begyndte at indkalde midaldrende mænd som Jørgen. Typisk blev de indkaldt som Landsturmmann. Landstormen havde sin oprindelse i en slags hjemmeværn, men senere omfattede landstormen alle mænd op til 45 år som ikke allerede tjente i hær eller flåde.

Det må have været hårdt for en 35-årig som Jørgen at skulle forlade hustru og to små drenge for at skulle gennemføre en rekruttid og senere skulle i aktiv indsats. Den aktive indsats kunne dog forventes at være lettere tjeneste som bevogtning, forsyningstjeneste, håndværkere, kontorister og lignende.

Her ser vi Jørgen i første række yderst til højre med sine kammerater i Itzehoe:

Postkortet er stemplet 14. marts 1916.

Jørgens svoger, min morfar August, var Standesbeamter (førte folkeregistret for Vedsted sogn) og Gemeindevorsteher (sognefoged/kommuneforstander) i to af de syv dele (Gemeinden) af sognet. Han var af en tysk familie, havde aftjent sin værnepligt med stor fornøjelse (efter hans egen levnedsbeskrivelse) og var begejstret for Tysklands udsigter til at vinde krigen. Han blev selv afvist som soldat da den lokale ledelse mente at man var bedre tjent med at han blev på sin post hjemme. Men hans to svogre, Jørgen og Nis, blev indkaldt og tjente på hhv. vest- og østfronten. Det har han sikkert været helt indforstået med; men som krigen gik, og han måtte ud med næsten 70 budskaber til familierne om en falden søn, bror eller far, blev han stadig mere involveret i at søge orlov til de to svogre gennem de tjenstlige kanaler. Der kunne være gode begrundelser for en orlov, fx deltagelse i den krigsnødvendige landbrugsvirksomhed.

Feldpost

Som nævnt gik Slukefter kro videre til Jørgens søster, Mette Marie, og hendes mand August. De fik fem drenge og to piger, men ingen af de fem drenge viste interesse for krodrift, og det var den ældste af pigerne, Marie, som førte kroen videre. Da hun solgte kroen og trak sig tilbage i 1962, tog hun en del af de skriftlige levn med sig i pensionistboligen overfor. Da hun så døde i 1970, gik arkivalierne videre til min mor, og de lå i et skab i Gentofte, indtil min far døde i 1999, og jeg overtog materialet. Det er derfor jeg som føler det som en forpligtelse at gennemgå, renskrive og analysere materialet.

Til materialet hører et stort antal breve og postkort som blev sendt fra tyske soldater i Første Verdenskrig til August. Som mange andre familiemedlemmer og patrioter i øvrigt sendte han breve og pakker til soldaterne og prøvede på den måde at mindske deres længsel efter hjemmet og styrke deres vilje til at forsvare fædrelandet. Denne korrespondance, Feldpost, mellem hjemmet og fronten var portofri, og det samlede antal forsendelser under krigen løb op i milliarder. At Jørgen i et brev takker for harestegen, tyder på at posten kom så hurtigt frem at det kunne lade sig gøre at sende friske levnedmidler som Feldpost.

Min samling af Feldpost er sorteret efter afsender, og de er både skrevet på tysk og dansk. Mange bærer præg af at være skrevet under primitive forhold og med en sløv blyant, og de kan være svære at læse. Det er de to svogre til August som har leveret det største bidrag til samlingen, og det er udelukkende Jørgens som ligger til grund for det følgende. Der er tale om syv stykker Feldpost fra Jørgen, og de er alle vist i bilag som renskrift.

Indholdet

De første tre breve er skrevet i foråret 1916 fra kasernen i Itzehoe i Holsten hvor Jørgen gennemgår uddannelsen, og hvor man frygter afgangen til fronten. Man får et indblik i de daglige rutiner, og man tænker at det er godt at Jørgen har landbrugsbaggrund når han skal lære at køre med seks heste foran kanonerne. Man aner også de forskellige problemerne med at skaffe ressourcer: Suppen er kålrabisuppe, Jørgen beder om tøj hjemmefra, og det ser ud til at man skraber bunden mandskabsmæssigt.

Resten af korrespondancen er fra fronten i Frankrig. Jørgen er i forsyningstropperne og er ikke direkte i frontlinjen. Alligevel bliver han sendt på natarbejde i skyttegraven, men han har alligevel humør nok til at anføre at han skal ud med ’hakke, skovl og spade’. Det antyder at både han som dansksindet og August som modtager kender Skjoldborgs sang fra 1897. Jørgen ligger i området ved Lens i Nordfrankrig som på det tidspunkt har været under tysk kontrol i halvandet år, og man får et godt indblik i livet som soldat og forholdet til den lokale befolkning.

På et af Jørgens postkort ser man kirken i Lens, og man ser en bygning i forgrunden med sandsække foran, muligvis et tysk kommandatur eller posthus.

På et andet postkort viser Jørgen fronten vest for Lens, og med et kryds har han markeret hvor han 'bor'. Året efter bliver Loretta-højdedraget på kortet stormet af canadiske soldater i en indledende offensiv til den større Arras-offensiv. I canadisk litteratur og på Internet omtales stedet som Vimy Ridge, og det har fået en central placering i canadisk historie.

Efter krigen

Jeg ved ikke hvornår Jørgen vendte hjem fra krigen. Så vidt jeg ved, kom Jørgen uskadt hjem fra krigen. Jeg har ikke hørt om nogen form for fysisk invaliditet, og psykiske følger som vi i dag kalder PTSD, var ikke noget man kendte til officielt. Men derfor kan krigsdeltagerne godt have haft følger i form af angst, søvnløshed mm. I folketællingen for 1921 er han registreret som købmand og husfader, og husstanden omfatter foruden selve familien en ung pige og en købmandslærling.

Hans Martha døde allerede i 1922, kun to år efter at hun fødte den sidste, Jørgen. Faderen var nu alene med tre små drenge og en købmandsforretning, og hjælp fra søsteren, Mette Marie, som boede lige på den anden side af landevejen Haderslev-Ribe var nok begrænset da hun selv havde syv børn og en kro at passe. I folketællingen for 1925 er der kun registreret en købmandskommis og ingen hushjælp eller husholderske. Men det fik Jørgen senere i form af Cecilie Magdalene Jepsen (Tante Cille) fra Burkal som husholderske. Jeg ved ikke hvornår hun tiltrådte, men de to voksne må have kunnet sammen, for sidst i 1929 blev de gift, og et halvt år senere kom nok en søn til verden, Karl Martin. Sidstnævnte nåede lige at komme med i folketællingen for 1930 hvor også Cecilies søster, Ellephine (Tante Ella), er anført som logerende.

Ovenfor er et postkort som viser Jørgens købmandsforretning, og det er måske ham selv der ses i døren. Bygningen findes endnu. Dengang jernbanen mellem Ustrup og Over Jerstal stadig fandtes, lå skinnerne tæt på forretningen, og kroen overfor var stationsbygning. I trediverne var der krise i landbruget, og da landmændene ikke kunne betale deres regninger hos købmanden, gik han fallit som mange af landmændene i øvrigt. Jeg ved ikke om han kom i gang igen, eller om han fandt anden beskæftigelse; men sønnen Peter drev senere købmandshandel fra en butik på den anden side af vejen mod nord til Høgelund, lige over for den gamle købmandsbutik. Onkel Jørgen døde i 1954.

Bilag. Feldpost, renskrevet

Som afsender er fx anført:

Absender: Landturmmann Mortensen
Reserve Artil. Munitions Kolonne 50
Feldpost 9 Reserve Corps
Itzehoe

Brevene og postkortene er renskrevet så linje- og sideskift fremgår, og jeg har beholdt den daværende retskrivning og eventuelle stavefejl og dialektord. Ulæselige passager eller kommentarer er sat i kantet parentes.

Itzehoe den 31/1 1916

Kære Søster og Svoger

Tak for Brevet, det er altid rart og oplivende at høre fra sit Kære Hjem, for den her Rummel er noget skrækkeligt noget. Du kan nok tænke Dig naar vi er saa mange Mand samlet i en Sal saa giver det ikke meget ro, og sine Sager kan man heller ikke rigtig holde Styr paa. Vi havde nu lige 'Befehlsausgabe' til imorgen, som lyder saaledes - 7<u>15</u> til 8<u>15</u> Artl. Vortrag 8.30-9.30 Fussdienst. 10-11 Turn[...] 11.30 til 12.30 Geschützexezieren, 2.30 til 3.30 Freiübungen 4-5 Vortrag og 6.15 Befehlsausgabe og saa til Sengs Kl 9 (som hedder 'An die Betten')

Der er mange imellem hele Flokken som næsten kan kaldes 'Krøblinger' men fri bliver de ikke, de klemmer paa som de best kan, af vort Zug (60 Mand) var der imorges 15 som meldte sig 'Krank'. Nu lige fik vi 1 godt Dæk [tæppe] mere udleveret. Vi har kun havt hver 2 til […], jeg er glad ved at jeg havde et med Hjemme fra. Imorgen gaar de 25 Mand herfra, de har været her en 5 til 6 Uger, de kommer til en Øvelsesplads Zossen. Jeg har tænkt paa, men endnu er jeg ikke rigtig klar over det, at søge om at komme til Fahr Batteriet, naar jeg kan holde mig længere der

end her var det jo vistnok
det rigtigste, men den Sag
skal jeg nu have nærmere
undersøgt. Jeg har talt med
M.J, derom, hans Vagtmester
havde sagt til ham at det
nok kunde lade sig gjørde.
Om ca 2 til 3 Uger haaber jeg
at kunde faa Orlov, vi skal
jo nu først lære ordentlig at
gaa, staa, sige Goddag og s.v.
Vi er foresten kun som
nogle smaa Børn endnu,
men bliver klogere Dag for Dag,
og det lader næsten til at
Uddannelsen skal skee i
kort Tid. Vore Beklædnings-
gjenstande er temmelig med-
taget saa undgaa at lappe
og sy kan man ikke.

Det glæder mig at P.[…] interesserer
sig for Forretningen, og hvor Du
saa ogsaa vi holde Øje med
det hele, saa gaar det jo nok.
Valdemar vil jo vist blive lidt
fremtrædende, men ellers maa
hans Fader jo have et lille
Vink. Med vor lille Hans gik
det jo endda rask fremad med.
De længes vist begge efter Far,-
og jeg efter dem. Hils nu
alle derhjemme. Hvordan gaar
det med Mølleren. Sig til ham
at det er best Hjemme. Vi har
flere Ældre som har tjent ved Kavalle-
riet, men nu bliver uddannet
som Kannoner. Hvad de før
har været bliver det ikke taget
Hensyn til. Hjertelig Hilsen
til Store og smaa i Slukefter
Fra Onkel Jøegen

Hils Martha og børnene. Sig Martha,
at hun husker at sende mig Skjorter.

Itzehoe, den 17/2 1915 [Fejl: Brevet er poststemplet 18/2 1916]

Kære Søster og Svoger!

Mange Tak for
Pakken, Indholdet smagte
mig storartet. Det er jo ingen
Sag at være Soldat, naar man saa-
dan kan leve, og jeg har nu altid
en god Appetit. Om Morgenen smager
Kaffen ogsaa udmærket efter at have
været først en Time i Stalden. Vi
bliver vækket Kl. 4¾ og saa nytter
det ikke at vende sig om paa den
anden Side, men rask ned af Stiladset.
Jeg skulde hilse mange Gange fra
Hans og Christian, det gaar nok ogsaa
strengt til i Lokstedt, Hans sagde han
var ikke bleven saadan behandlet
i sin Rekruttid. Han kom hertil
til Fods – og gik ogsaa tilbage. De
maatte ikke benytte Toget den
første Station fra Lageret [lejren], saa han kom
først hen paa Eftermiddagen og vi
stod og ventede paa ham paa Bane-
gaarden. Vi gik saa hen i mit
Hjem og havde saa nogle gemytlige
Timer; har Chr. skrevet til Dig? Han
er nok bange for det gaar snart til
Fronten. Hjertelig Hilsen til Eder alle
store og smaa fra Onkel Jørgen

Itzehoe, den 15/3 1916

Kære Svoger!

Du må vist hellere
få et par Ansøgninger om Orlov af-
sendt, nu har vi saa en hel Del nye
Manskaber [og maaske har jeg været den
længste Tid her. Det gaar forfærdelig rask
med Uddannelsen, der gaar nogle bort
næsten hver Dag. De som jeg var sammen
med som Kanoner, er kommen til
Fronten, og vi andre kommer vistnok
om 10 – 14 [Dage] til Ersatz Batteriet her, og
saa [er] der en ganske kort Tid, saa er
vi modent til at komme afsted.
Men at komme direkt i Fronten
er vi ikke nok uddannet til, men
det lader til at der skal saa mange
som muligt derop, især Artillerie. En
60 Mand fra Trænet i Rendsborg, som er
uddannet der, kom i Dag hertil og kom-
mer afsted som Artillerister. Jeg tror nok
det gaar med Orlov, nu kan Du jo selv
se at faa den Opsat, men lad mig

faa en Afskrift eller noget lignende,
saa jeg har noget at rette mig efter
naar jeg skal møde ved Afdelingen.
Idag har vi begyndt at kjøre med
6 Heste for Kanonerne, og det er jo
næppe saa rart for os som endnu
snart knap kan sidde fast paa en
Hest, men som sagt, det gaar tem-
melig rask.

Jeg har nu lige faaet
min gode Aftensmad hernede ved
min Mutter Heisse, Middagsmaden
var i dag Kaalrabisuppe med lidt Kjød
i, det var noget af det ringste vi faar.
Ellers maa vi ikke klage. Fra i morgen
Middag skal jeg på Staldvagt. Dagen efter
jeg kom fra Orlov havde jeg Garnisons-
vagter. Hjertelig Hilsen til Eder alle

fra Onkel Jørgen

Det er ikke værd at gjøre Martha opmærk-
som paa, at det gaar lidt rask fra

Haanden.

Frankrig den 24/5 1916

Kære Søster og Svoger!

Ja, nu er jeg jo saa landet i Frankrig og er snart mere Bondemand end Soldat. Kolonnen ligger helt stille og har kun Landbruget at passe, og det meste er jo nu færdig. Igaar var jeg ude at harve, og idag har jeg saaet. Landbruget er her temmelig langt tilbage, men ellers en meget god Egn og saa flad som en Pandekage. Kulminer er der mange af her ved Byen, ligeledes Kalk- og Glasværker, alt under tysk Ledelse, det funktionerer storartet. Befolkningen kan vi sagtens med, men de er jo ogsaa under Kommando. Pastvangen er skarpere her end Hjemme, og efter kl. 10 Aften maa ingen Civil færdes paa Gaden. De[t] værste er at man ikke kan forstaa Sproget. Kan Asmus ikke købe mig en fransk-tysk Sprogfører, men det maa være en hvor jeg kan læse hvorledes det bliver skrevet og udtalt paa fransk. Han kan faa Penge til den hos Tante Martha. Jeg vilde ogsaa gjærne have Hamborg […] tilsendt dagligt, det er vist bedst naar jeg faar den direkte fra Expeditionen, ellers bliver det nok for gammel, jeg kan jo prøve det en Maaned, husk at bestille det. Turen hertil gik heldig, i Herbestal kom vi 4 Mand fra Transporten og maatte saa selv se at finde os til Rette gjennem Belgien hertil, men det var mere interessant paa egen haand. Belgien er meget smukt, meget smukkere end her. Vore Heste har vi staaet i et Slot. Fruen er her endnu, men Manden fransk Officer, de fleste af Slotsbygningerne har i mange Aar lagt i Ruiner, men Slottet er flott. Om Morgenen Kl 6 staar vi op, og saa begynder Dagdriveriet. Tiden bliver lang og Længslen efter sine Kære og Hjemmet bliver da ikke mindre. Gid Freden snart maa komme, er der ingen gode Udsigter? Er vi kommen paa Orlov.
Der er kun en Dansker her ved Kolonnen, de andre er mest Holstener og Mecklenburger, jeg hører til Regiment 45.
Sig til Martha at hun kan sende mig mit store Løgte, men lad Emil see det godt efter inden. Nu er jeg færdig med min Hest og skal nu hen og have min Middagsmad. Gud ved hvad de har maset i Stand i Dag! Hjertelig Hilsen til alle, store og smaa i Slukefter. Hils mine kære derhjemme og skriv snart, og paa snarlig Gjensyn. Onkel Jørgen

Frankrig 30/5 1916

Kære Svoger!

Nu er vi jo flyttet lidt længere efter Fronten og arbejder nu i Skyttegravene. Byen hvor vi ligger hedder Lenz [Lens]. Et Kort sender jeg med der kan Du se Fronten (den nuværende). Vort Arbejdsplads er ved Angres X. Det ser ikke godt ud her, alt er sammenskudt, af Huse er der ikke mange tilbage fra os af ud til Fronten, jeg sender nogle Kort hjem her fra Egnen. Artilleriet er svært i Gang hver Dag, og Engelskmanden er ikke naadig, og saa de mange Flyvere, de er saa forfærdelig nysgerrige, og de beskyde hinanden gjensidig mange Gange om Dagen. Igaar traf jeg her Hans Rudebæk fra O.Jersdal. Willi Jensen fra W. Og Jens Mortensen som har været ved E. i H. Ellers har jeg ingen Bekjendte truffet, der maa jo ellers være mange derhjemme fra. I Nat skal vi ud med Hacke, Skovl og Spade Kl 2 til Morgenstunden, da er det ikke saa farligt. Hils alle og skriv snart. Det er rart at høre fra Hjemmet.

Kjærlige Hilsn. til store og smaa
fra Onkel Jørgen

Feldpostkarte fra Lens

Lens, den 25/61916

Jeg er jo nu
bleven afkommanderet til
Kommandanturet og be-
finder mig helt vel ved
min nye Bestilling. Nu
kan jeg dog faa min sæd-
vanlige Nattero. Jeg har her
Posten som Ordenans og s. v.
En behagelig Tjeneste. Det
er bedre som at gaa paa
Skandsearbejde, og Forplejnin-
gen er ogsaa meget bedre.
Jeg har Logie sammen med
4 Mand som er i Kjøkkenet,
saa ved Du nok Besked. Tak
for Pakken som jeg modtog
i dag. Den lange Schmidt har
havt et helt net Selskab som
det i H. Sidst! Hjertelig Hilsen
til Eder alle fra Onkel
Jørgen
Hils alle!

Feldpostkarte fra Lens

Den 11/7 16

Mange tak for Hare-
stegen. Den smagte udmær-
ket. Eller alting
vel. Haaber at ogsaa
I alle er ved god Sund-
hed.
Hjertelig Hilsen til
Eder alle fra
Onkel Jørgen